

LÅNGBRO:

Slutet på en epok, början på en ny

Ett par dagar efter solförmörkelsen i höstas gick jag min kvällsrunda i Fruängen och Älvsjö. Varje granne med sinne för metaforer konstaterar att jag sannerligen valde en sträcka från en tid då inte bara solen var mörk, utan även den svenska sjukvården, åtminstone psykiatin. Ja, egentligen kan Långbro gamla sjukhusområde, där nu hundägare rastar sina djur och sig själva, illustrera Europas mörka 1900-talshistoria. För här inne vårdades Hermann Göring i tre omgångar på 1920-talet.

Jag gick genom allén på vägen som döpts till Stora Mans väg av JM Bygg, som köpt Långbroområdet för att bebygga det med lägenheter och radhus. Två andra stråk heter Gustaf Wickmans väg och Stora Kvinns väg, det förstnämnda efter arkitekten, han med trähusen i Kiruna.

Långbro och dess monument över mentalvårdens elefantia-epok förknippas med Elisabeth, som blev utnämnd till Sveriges farligaste kvinna och som blev Långbros sista patient där hon vistades i en inhägnad bunkerliknande byggnad - och med Göring.

Hermann Görings första hustru var den fem år äldre svenskan Carin von Kantzow. En tid efter att de hade träffats inträffade den så kallade ölhallskuppen i München (8 november 1923), en av de händelser som ingick i förspelet till nazisternas her-ravälde.

Efter att kuppen misslyckats ökade skotten på Odeonsplatz. Göring blev skjuten i ljumsken. Kulan, som rikoschetterade mot gatan, tog med sig smuts in i kroppen. Komplikationerna blev stora; Görings smärtor lindrades med morfin.

Så föddes det morfinmissbruk som gjorde att han lades in på sjukhus när han och Carin bodde i Stockholm. Först blev

han inlagd på Aspuddens sjukhus. Därifrån förde polis och brandmän honom i tvångströja till Långbro. Våldsamme abstinente Göring hade brutit upp medicinskåpet på Aspudden. Detta hände den 2 september 1925, och finns refererat i Björn Fontanders spännande och detaljerade biografi *Göring och Sverige* (Rabén & Sjögren, 1984).

Den nazistiske flygaren låg först på "Stormen", sedan på en privat manlig avdelning. 1926 och 1927 var han åter inlagd på Långbro. "Brutal hysteriker med mycket svag karaktär", lød en läkares omdöme enligt journalerna.

Varför inte döpa en av de nya gångvägarna till Brutala hysterikers återvändsgränd?

Några solförmörkelser till och denna historia är inte ens ett minne. När JM har byggt färdigt finns inte mycket kvar av den gamla atmosfären, även om man har lovat att hålla de äldsta husens fasader intakta. Dessbättre lär också dammen och den vida gräsplanen vara kvar. Det gäller ju att åstadkomma något som inte bara är ekologiskt hållbart, utan också mentalt uthålligt. Någon gång efter 1 maj nästa år ska kommunfullmäktige ta ställning till stadsbyggnadskontorets planförslag. De första hyresgästerna väntas vara på plats hösten 2002.

Många hoppas att också dagens psykiatri snart är historia. Att mötas av automatiska telefonsvarare på klinikerna är inte mycket mänskligare än gallren på Stora Mans och Stora Kvinns. Patienter massutskrevs från det som var deras hem i årtionden och hänvisas till mobila team. Men det händer att den som ringer till Huddinge sjukhus mobila psykoteam möts av en automatisk röst som ber att få ringa upp.

Tonvalstelefoner är också högsta mode. ”Vill du bli kopplad till Älvsjöteamet, tryck ett (1)”, hörs det i luren. Man kan ana vad som följer: ”Hör du röster, tryck två (2), lider du av tvångstankar, tryck tre (3), tror du att du är Hermann Göring, tryck fyra (4).”

Det är kanske detta som menas med valfrihet i sjukvården: Tonval! Inte konstigt att så många väljer att avsluta med fyrkant.

Det brukar kallas brytningstid, det som sker på Långbro sjukhusområde i Älvsjö: slutet på en epok, början på en ny. De stora byggnaderna ska göras om till bostäder. Efter psykiatrireformen 1995 har den grå mastodontbyggnaden Stora Kvinns tjänat ett speciellt syfte. Här har diverse såpoperor och dramaserier spelats in: *Emma*, *åklagare* och filmerna om Beck. Senast var det Samuel Frölers rollgestalt som mördades inne i en gammal spöklik sjukhussal i Sveriges Televisions filmatisering av en av Håkan Nessers kriminalromaner.

Som arbetsmiljöreporter har jag förstått att vårdpersonalens arbetsmiljö förbättrades markant i mitten av 80-talet, mycket tack varje sjuksköterskan Carita Mandelin, som då blev sjukvårdsföreståndare. Med bland annat SL som föredöme utarbetade hon ett program för att hantera situationer med hot och våld. Precis som en tunnelbaneförare inte omedelbart fick fortsätta arbeta i sitt chocktillstånd efter en olycka, tilläts inte mentalskötare eller sjuksköterskor fortsätta sina arbetspass efter tillbud, incidenter och olyckor. De omhändertogs enligt nya rutiner snabbt av kontaktpersoner.

Långbros historia är också historien om hur rönen om ergonomi och tunga lyft, kemiska ämnen och buller, stress och psykosociala faktorer tillämpades i vardagen av skyddsombud och avdelningssköterskor. Sjuksköterskans funktion utvecklades från ett ideellt kall till ett yrke med krav på högskoleutbildning.

Några solförmörkelser till och denna historia är inte ens ett minne.

1996, när landstingets bolag Locum fortfarande ägde Långbro, revs ett höghus från 60-talet. Det var en så kallad selektiv rivning. I långsam takt sorterades allt rivningsmaterial för att återanvändas. Bara blåbetongen gick till tippen. Nu garanterar JM:s projektledare att de nya ägarna ska gå till väga lika selektivt och känsligt när de börjar riva husen 27, 30 och 31.

Carita Mandelin har arbetat inom psykiatrin sedan 1964. Då kom hon till Långbro sjukhus, som vid det tillfället hade fyra kliniker: två manliga, den ena för män födda ojämnta år, den andra för män födda jämna år. Det grå huset med kvinnor, Stora Kvinns, hade motsvarande indelning.

Som vårdenhetschef är Carita ansvarig för verksamheten på den speciella slutenvården på Ytterö i Farsta och för patienten Elisabeth i villa 39 på Långbro.

Elisabeth, som brukar kallas ”psykiatrins gåta”, lämnade sin bunker vid årsskiftet och flyttade Södertälje kommun, för att bo på landet. Två av de vårdare hon lärt känna har följt med.

En synpunkt från en mentalskötare, som tidigare arbetat på Långbro, är att några av de lägenheter som JM bygger borde bli boplatser till före detta patienter. I sin vilshenhet uppsöker hospitaliserade människor sitt gamla sjukhusområde och sover i kulvertar. Varför inte tillämpa trapphusmodellen, låta dem få återvända till en bekant omgivning – och få ett anständigt boende? •

Jan-Ewert Strömbäck är journalist.

”Hör du röster, tryck två (2), lider du av tvångstankar, tryck tre (3), tror du att du är Hermann Göring, tryck fyra (4)”

Stora bilden: Stora Kvinns.

Bilder på denna sida, den övre: Allén med Stora Mans i bakgrunden.

Den undre: Fönster på Stora Kvinns

